

Vårdanstalten å Hall.

Organisation och verksamhet.

Av direktören, fil. kand. GUNNAR RUDSTEDT.

När den nya anstalten på Hall år 1938 planerades, var den huvudsakligen avsedd för det klientel, på vilket lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt skulle bli tillämplig, samt vidare för häktade, vilkas sinnessbeskaffenhet skulle undersökas, och för straffriförklarade personer, vilka avvaktade plats på de statliga sinnessjukhusen. Avsikterna ha fullföljts med den modifikation, att 1937 års lag ännu ej kunnat sättas i kraft, varför anstalten hittills förutom de å sinnessjukavdelningen å Håga intagna kommit att hysa förvarade och internerade enligt de äldre lagarna av 1927. Anstaltens namn har därför icke — man vill gärna säga lyckligtvis — blivit säkerhetsanstalten å Hall utan vårdanstalten å Hall. Med hänsyn till att åtminstone för närvarande de ojämförligt flesta av de intagna syssla med jordbruksarbete och andra arbeten under fria former utanför det muromgärdade området, varvid rymningsrisken alltid är överhängande, hade namnet säkerhetsanstalt varit föga adekvat.

På egendomen Hall finnas två anstaltsanläggningar, nämligen den egentliga vårdanstalten å Hall, avsedd för förvarade och internerade, och sinnessjukavdelningen å Håga.

Förvarings- och interneringslagarna innebära skyddsåtgärder mot samhällsvådliga brottslingar och möjliggöra ett jämförelsevis effektivt bekämpande av den kroniska brottsligheten. Till *förvaring* dömas enligt 1927 års lag vissa förminskat tillräkneliga förbrytare, huvudsakligen psykopater, som anses oemottagliga för vanlig straffverkställighet och

farliga för annans säkerhet till person eller egendom. Förvaring träder i stället för det straff, vederbörande förskyllt. Minsta förvaringstiden är två år. Där det utmätta straffet överstiger två år, är förvaringsperioden lika med strafftiden. Enligt lagen 1937 föreskriver domstolen för varje särskilt fall en minsta förvaringstid varierande mellan ett och tolv år. Till *internering* dömas enligt den äldre och alltfört gällande lagen vissa återfallsförbrytare. Förutsättningarna äro minst tre återfall i brott, en förut undergången strafftid av minst tio år, att det aktuella brottet är begånget inom fem år från senaste frigivning, att straffet för detta brott blir minst två års straffarbete samt att vederbörande är oemottaglig för med vanligt straff avsedd verkan och vådlig för annans säkerhet till person eller egendom. Interneringstidens minimum är fem år, där särskilda skäl för utskrivning på prov finnas, annars och vanligast tio år. Ingen kan utskrivas förrän två år utöver den utdömda strafftiden gått tillända. Enligt 1937 års lag ha fordringarna för internering satts väsentligt lägre. Sålunda kräves endast återfall i brott och minst fyra års tidigare undergången straff. Enligt den nya lagen bestämmer domstol minsta interneringstidens längd mellan gränserna fem och femton år.

Innan någon dömes till förvaring eller internering enligt nu gällande lag, skall domstol inhämta yttrande från interneringsnämnden. Denna är gemensam för hela riket och består av fem ledamöter, av vilka chefen för fängvårdsstyrelsen är självskriven. Av de övriga skall minst en vara domare och minst en läkare. Nämnden beslutar såväl om slutlig utskrivning som utskrivning på prov. Den på prov utskrivne skall stå under tillsyn av särskilt förordnad tillsyningsman i minst tre år om han varit förvarad och i minst tio år om han varit internerad. Vid tredska att efterkomma nämndens eller tillsyningsmannens föreskrifter kan den på prov utskrivne återhämtas för fortsatt förvaring eller internering. Fråga om förnyad lösgivning skall då prövas innan ett år förflutit från återhämtandet. Interneringsnämnden

sammanträder i Stockholm samt fyra gånger årligen på anstalten. Vid de sistnämnda sammanträdena förekallas de på anstalten intagna, vilka under nästkommande kvartal ha tiden inne för möjlighet till utskrivning.

Förvarad och internerad skall på anstalten sysselsättas med arbete. Viss andel av arbetsinkomsten skall tillgodoföras honom, varjämte han som belöning för flit och gott uppförande kan erhålla arbetspremie. Där ej ackordsprincipen tillämpas utgör den sammantagna maximala arbetsförtjänsten något över en krona pr dag, varav c:a 70 öre pr dag kan användas till kostförstärkning, rökverk, tidningsprenumeration, böcker eller annan personlig förmån. Förvarad och internerad äger nämligen inom ramen för måttlighet och god ordning förskaffa sig underhåll och bekvämlighet utöver vad i anstalten består. Mottagande av brev brukar tillåtas utan annan begränsning än att breven skola censureras, brevskrivning och besök tillåtes varje söndag och i ömmande fall oftare. Permission kan av fångvårdsstyrelsen medgivas endast för beivrande av anhörigs begravning eller för besökande av svårt sjuk anhörig. Som disciplinmedel komma till användning åtgärder som flyttning från friare till mera slutna avdelningar, indragning av en del erhållna förmåner, ådömande av vissa bestraffningar som förlust av sysselsättning under högst fjorton dagar, mistning av redan intjänade arbetspremier samt för internerade dessutom hårt nattläger under högst tio dagar. Sistnämnda disciplinstraff har ännu ej behövt användas.

De på sinnessjukavdelningen å Håga intagna *straffriförklarade* behandlas enligt sinnessjuklagen av 1929. Den starka tillströmningen av straffriförklarade har gjort, att sinnessjukhusen endast i mycket begränsad utsträckning kunna mottaga detta klientel. Utskrivning direkt från sinnessjukavdelningen förekommer därför i icke ringa grad. Om sådan utskrivning beslutar sinnessjuknämnden. Fångvårdsstyrelsen kan medgiva straffriförklarad rätt att använda högst 72 timmar i följd för besök utom sinnessjukavdel-

ningen. — Vid avdelningen verkställas jämväl rättspsykiatriska undersökningar av vissa *häktade*, för vilket ändamål jämte för vården av de straffrifyklarade finnas anställda tvenne läkare biträdda av kvinnliga socialassistenter.

Det klientel, som förvaras på Hallanstalten får betraktas som synnerligen svårskött. De förvarade och internerade äro ju som regel gamla fängelsekunder, om vilka samhället teoretiskt givit upp allt hopp om förbättring. Särskilt psykopaterna äro icke sällan lynniga, impulsiva, arbetskygga och intrigerande. Ett sådant klientel måste behandlas med lugn och välvilja men också med orubblig fasthet. De obestämda vårdtiderna äro av godo så tillvida som de i vissa fall sporra vederbörande till skötsamhet och foglighet åtminstone under anstaltstiden och därför att utskrivningen kan avpassas efter graden av förbättring samt efter arbetstillgång och andra viktiga faktorer. Ovissheten kan å andra sidan lätt verka deprimerande på klientelet, och praxis torde numera i stort sett ha utformat sig så, att minimitiden förbehålles den absoluta skötsamheten och arbetsvilligheten på anstalt, såvida icke brottets art och kännedom i övrigt om den intagne ger vid handen, att han trots välförhållandet fortfarande är samhällsvådlig. Vid återfall i brott efter utskrivning kan vederbörande i regel icke räkna med utskrivning på minimitiden.

Förutom Hallanstalten användes centralfängelset i Norrköping som anstalt för manliga förvarade och internerade. Denna anstalt är helt slutet och användes som mottagnings- och disciplinavdelning. Alla till förvaring och internering dömda intagas först på Norrköpingsanstalten, varefter en gallring sker, så att åtminstone de farligaste icke överflyttas till Hall. Den som visar sig olämplig för vård i de friare former, som Hall erbjuder, kan återflyttas till Norrköpingsanstalten.

När en förvarad eller internerad anländer till Hall från Norrköping, har han vanligen omkring en fjärdedel av minsta anstaltstiden bakom sig. Praxis har här emellertid

skiftat rätt väsentligt från fall till fall. Han placeras på anstaltens slutna avdelning och tilldelas ett häremot svarande arbete, kuverttillverkning, städning, trädgårdsarbete innanför det muromgärdade området, reparationer av skor, kläder, böcker m. m., arbete i panncentralen, tvätten el. dyl. En del intagna måste på grund av opålitlighet arbeta inom den slutna avdelningen en avsevärd tid, andra uttagas jämförelsevis snart till arbete utanför murområdet, ehuru de fortfarande förläggas på den slutna avdelningen. Fallenhet för vissa arbetsgrenar såsom jordbruk, skogsbruk, trädgårdsarbete, ladugårdsskötsel, snickeri, målning, smidesarbete spelar också en viss roll. Samtliga dessa arbetsgrenar bedrivs utanför det slutna området. I mån av skötsamhet placeras den intagne omsider på halvöppen avdelning, och slutligen kan han, om han visar sig synnerligen pålitlig, förläggas på helt öppen avdelning, elitavdelningen, som utgör den sista etappen på vägen mot utskrivningen. På grund av de friare paviljongernas begränsade utrymme (plats finnes endast för 20 personer i varje paviljong) komma emellertid ett antal intagna att skrivas ut direkt från den slutna avdelningen utan att passera progressivstadierna. Åtskilliga lämpa sig ej heller trots formell skötsamhet för de öppnare avdelningarna. I praktiken har det visat sig lämpligt att i huvudsak förbehålla dessa avdelningar för dem, som arbeta i jordbruk och ladugård. Till dessa arbeten uttagas också de lugnaste och hyggligaste bland de intagna.

Under den tid, en förvarad eller internerad är förlagd på sluten avdelning är han i regel underkastad ständig tillsyn och observation. Med förläggning på friare avdelning följer ofta även frigång i arbetet och tillstånd att under fritid utan tillsyn vistas på ett särskilt fritidsområde. På fripaviljongerna medgives dessutom tätare brevskrivning, längre besökstider, längre öppethållande på kvällarna, rökning i dagrummen, tillstånd till friluftsbad i Hallsfjärden under därför lämpad årstid, möjlighet att bruka koloniland och hålla smådjur m. m. För alla avdelningarna gäller, att

tillgång finnes till idrott sommartid och studiecirkelverksamhet, musikövningar, film o. dyl. under den mörka årstiden. Även föreningsverksamhet bland de intagna har försökts men åter måst uppgivas, sedan det visat sig att missämja uppstått bland medlemmarna. Försöket var emellertid i hög grad intressant, och diskussionsstunderna voro understundom rätt givande.

Någon egentlig skolundervisning är ej anordnad vid anstalten, då de intagnas flertal utgöras av personer i medelåldern med föga eller intet intresse för skolmässiga studier. I stället finnes som nämnts en eller annan studiecirkel ledd av någon därför lämpad intagen och under överinseende av anstaltens assistent, vidare ett rikhaltigt bibliotek och radio. Bildningsmöjligheter saknas sålunda icke.

Det som ger anstalten Hall sin prägel är det stora jordbruket. Den tidigare som uppfostringsanstalt avsedda anläggningen benämndes ju också åkerbrukskolonien Hall. Hall är ursprungligen en sätesgård från förra hälften av 1600-talet och har tillhört bl. a. släkterna Sparre, von Schewen och Weijdenhielm. År 1875 såldes gården till Oskar och Josefinaföreningen, som sedermera fram till 1940 därstädes bedrivit uppfostringsverksamhet för vanartade pojkar. Gården har tidigare varit åtskilligt större än nu. Den omfattar emellertid alljämt 1200 tunnland skog och c:a 400 tunnland öppen jord. Ur skogen uttages årligen omkring 2500 kbm ved förutom åtskilligt med timmer, och den egentliga jordbruksdriften lämnar ett synnerligen gott årligt netto. Även vid sinnessjukavdelningen å Håga finnes jordbruksdrift anordnad med tillfälle för patienterna att sköta ungrekatur och får. Jordbruket ledes av en lantbruksinspektör med assistents tjänsteställning. Lantbrukspersonalen i övrigt är anställd dels på fångvårdens avlöningsstat, dels avlönad direkt av jordbruksdriften. För den egentliga vården och bevakningen finnas ett 50-tal vaktkonstaplar anställda, förutom yrkesledare för verkstadsdriften och maskinpersonal. Kökspersonalen är helt kvinn-

lig, och intagna användas icke ens till hithörande handräkningsarbeten. Även kontorspersonalen är så gott som uteslutande kvinnlig.

Det teoretiska platsantalet är f. n. 208. Härvid har emellertid räknats med sinnessjukavdelningens isoleringsrum, med en äldre öppen paviljong, som under lång tid framåt torde få tagas i anspråk som bostadshus för ogift personal och med beläggning av tre intagna i vissa av fri-paviljongernas rum. Anstaltens beläggningssiffra har under 1942 rört sig om c:a 170, fördelad med ungefärligen 95 och 75 på respektive huvudanstalten och sinnessjukavdelningen.

Anstalten har stora utvecklingsmöjligheter och kan utan svårighet fördubbla platsantalet. Detta torde också vara avsikten, så snart ekonomiskt gynnsammare förhållanden inträda. Panncentral, expeditjonsbyggnader och kök ha inretts med tanke på en kommande expansion. Närmast torde ifrågakomma ytterligare en sluten paviljong om 64 platser samt en sjukavdelning om ett 20 tal platser för kroppssjukvård.

Den 1 januari 1943 funnos i landets fängvårdsanstalter 141 manliga förvarade, 16 internerade och 103 straffriförklarade, varav på Hall 82 förvarade, samtliga internerade och 39 straffriförklarade. Resten av Hallklientelet utgjordes av undersökningsfall och sinnessjuka fångar. Sedan förvarings- och interneringslagarnas ikraftträdande den 1 januari 1928 ha till utgången av 1942 dömts 376 män till förvaring och 61 till internering. En och samma person kan härvid vara dömd flera gånger. Det är sålunda ett jämförelsevis litet material, man har att röra sig med. Om interneringslagen av år 1927 kan sägas att den alltmer kommer ur bruk eftersom allt flera personer, som tidigare internerades nu dömas till förvaring. Numera dömas i genomsnitt endast en å två personer årligen till internering. Då avgången genom utskrivning är väsentligt större, är antalet internerade i stadigt sjunkande.

Återfall i brott och återhämtande till anstalt av andra

orsaker måste med hänsyn till klienteletets art och den från början förutsatta svårförbätterligheten förekomma ganska ofta. Statistiken härvidlag är icke närmare undersökt. Den försvåras bl. a. därigenom, att genom straffriförklaring och andra åtgärder en del återfall icke medföra förnyad förvaring eller internering.

Klientelet är genom sin avsevärda kriminella belastning mycket svårplacerat. För det stora flertalet måste man vid utskrivning lita till övergångshemmen, Stadsmissionens, Frälsningsarméns och liknande. I en del fall stå endast fattigvårdsinrättningar till buds, förklarligt nog, då särskilt de internerades ålder vid utskrivningen kan vara rätt hög. Emellertid har det förvånande ofta lyckats att placera ut folket direkt i den fria arbetsmarknaden, stundom hos lantbrukare och trädgårdsidkare i trakten, där de utskrivna kunna stå under tillsyn av tjänstemän vid anstalten, vilka väl känna deras egenart.

Övergången till friheten söker man göra så friktionsfri som möjligt genom att vården efter hand sker under alltmer fria former. Det torde ej gå att förbättra brottslingar om man ej vill visa dem något slag av förtroende. Skall detta urspårade människomaterial kunna bringas på rätt köl igen efter årtionden av asocial livsföring, måste vederbörande redan under anstaltstiden ha fått lära sig känna något uns av ansvar och som en övergång till friheten fått sköta sig någorlunda själv. Det friska arbetet i skog och mark har också visat sig vara ett verksamt medel att återföra en av naturen irriterad och splittrad människa till relativ harmoni och underlättar sålunda såväl behandlingen på anstalten som den kommande resocialiseringen.

Erfarenheterna från den nya Hallanstalten äro ännu för få för att man skall våga sig på några bestämda uttalanden om vårdens effektivitet. Anstalten i sin nya form är emellertid ett försök till humaniserad och mera ändamålsenlig vård av detta specialklientel, vars rätta behandling varit föremål för så många debatter under senare år.